

Ciceros argumentation i talen *pro Milone*, hvor denne forsvarer for mordet på Clodius. Vi må med Lintott tro, at argumentationen *iure caesum Clodium* ikke er en argumentation ad hominem, men virkelig juridisk relevant. I en række tilfælde synes nødværgeretten at have været gældende helt ned i den sene romerske republik, hvis retsvæsen først og fremmest adskilte sig fra vort derved, at der ikke eksisterede noget apolitisk politikorps, der kunne opretholde ro og orden, hvorfor nogle former for retsinstitutter, f. eks. stævning, stadig havde præg af tvang. Retsvæsenets udvikling fra arkaisk tid går bl. a. ud på at begrænse selv-tægt – en tendens vi så vel kender fra vor egen middelalder – men vi har altså i den romerske adelsrepublik tydelige reminiscenser af en ældre retstilstand.

Det næste afsnit behandler *The Nature of Violence*. Det er en god sammenstilling og diskussion af kilderne til f. eks. bandeuvæsnene i 50'ernes Rom, men det er her vanskeligere at sige noget virkelig nyt. Tredie afsnit behandler *The Repression of Violence* gennem magistrater, gennem lovgivning o. s. v. Et særligt kapitel er viet det såkaldte *senatus consultum ultimum*, der er statens nødværge over for personer, eller grupper, der får for stor magt. Endelig følger en kronologisk gennemgang af voldsanvendelser i den sene republik. Forfatteren konkluderer, at voldsanvendelse vel førte til republikkens opløsning, men næppe havde denne til formål: »The constitution was unequal to controlling violence. At the same time its use was encouraged both by tradition and principle, and politicians applied these without foreseeing the consequences«. Næppe nogen af dramaets aktører ville omstyrte den bestående stat, men de »kom til« det, da de anvendte metoder, de ikke selv var herrer over. Det værdifulde i denne bog er næppe den ret almene konklusion, men langt snarere det væld af reinterpreterationer af kildesteder og situationer, som forfatterens synspunkter medfører. Fremhæves skal her blot den mesterlige analyse af tyranmordet, der behandles i flere sammenhænge. Bogen, der nu er suppleret med en artikel af samme forfatter i *Historia* bd. XIX, 1970, kan varmt anbefales enhver, der nærer mere seriøs interesse for romersk historie.

JENS ERIK SKYDSGAARD

WILLY HARTNER: Die Goldhörner von Gallehus. Die Inschriften, die ikonographischen und literarischen Beziehungen, das Entstehungsdatum. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1969. 115 s. 114 Fig. 2 Foldetavler.

Forfatteren er Professor i Videnskabens Historie ved Johann Wolfgang Goethe-Universitetet i Frankfurt a. M.; af Fag er han Astronom, men en Interesse for Stjernebilledernes Historie har bragt ham til at studere orientalske Sprog; han har ogsaa haft en Lærestol i nordiske Sprog, og er saaledes godt inde i Oldnordisk. Hans udvalgte Afhandlinger er udgivet af hans Elever paa hans Tres-Aarsdag i 1968 under Titlen *Oriens et Occidens*. Emnerne er Videnskabens Historie og historisk Astronomi fra Kina, Nær-Østen, Islam og Renæssancen.

De to Guldhorn der blev fundet 1639 og 1734 og i 1802 blev stjålet og omsmeltet, regnes for at være Arbejder fra samme Haand og dateres af Arkæologerne til + 400–450. Det først fundne Horn, hvoraf kun den yderste Del mangler, kaldes gerne Det lange Horn; det andet, hvoraf en noget større Del mangler,

kaldes Det korte Horn. Vort Kendskab til dem beror paa Afbildninger og Beskrivelser; der har været fremsat utallige Forsøg paa at forklare hvad Billederne paa dem forestiller.

Professor Hartners Tolkning rummer fire Hovedpunkter.

Det første angaar den dobbelte Række af smaa Figurer paa Det lange Horn, Ring 1. Det korte Horn har øverst en Indskrift med Runer af den ældre Futhark; den læses: *ek hlewagastiR holtija hornar tawido*, »Jeg Læggest, Holts Søn (eller: fra Holt) har lavet Hornet«. Professor Hartner betragter de smaa Figurer paa Det lange Horn som et Kryptogram og tyder det saaledes: *lupa horns ens helpa hjoho*, »Dette Horns Trylledrik skal hjælpe Folket (eller: Stammen)«. Om denne Tydning er rigtig kan jeg ikke afgøre; den er naaet i Samraad med sagkyndige, men rummer Afvigelser fra Sproget som det ellers kendes fra denne Tid. Derimod synes det indlysende at Billederne udgør et Kryptogram; Optællingen af Gen-tagelser beviser det.

Professor Hartners anden Tesis er at de to Indskrifter indeholder en Talmagi som beror paa Tallene 24 og 8; den ældre Futhark bestaar af 24 Runer, delt i 3 »ættir« paa 8 Runer hver. For Runeindskriften paa Det korte Horn er Sagen oplagt. Her er 32 Tegn i alt, bestaaende af 16 forskellige Runer; Tværsummen er $408 = 17 \times 24$. Denne Form for Talmagi stammer fra Gnosis; lad mig minde om Johannes's Aabenbaring 13:18: »Dyrets Tal er 666«. Tværsummen findes idet Runerne faar Tal efter deres Rækkefølge i Runealfabetet, og disse Tal lægges sammen.

I Kryptogrammet paa Det lange Horn findes efter Forfatterens Tolkning 22 Runetegn (+ 2, en Bold og en Kølle, altsaa 24); der er brugt 12 forskellige Runer, og Tværsummen er $288 = 12 \times 24$. De to Tal, 12 og 17, forholder sig til hinanden som Siderne og Diagonalen i et Kvadrat.

Forfatteren har undersøgt samtlige fuldstændige Runeindskrifter fra Tiden + 400–600, 6 paa Runesten, 9 paa Brakteater, og har fundet at Tværsummen i 6 Tilfælde er delelig med 24, i 5 Tilfælde med 8. Med 11 af 15 er der en meget stor statistisk Sandsynlighed for at det maa være tilsigtet.

Professor Hartners tredie Tesis gaar ud paa at Guldhornene er lavet som Følge af en Solformørkelse som fandt Sted den 16. April 413, efter en total Maaneformørkelse den 4. November 412.

Formørkelser afhænger af Maaneknuderne, som er Maanebanens Skæringspunkter med Ekliptika. Disse to Punkter flytter sig langs Ekliptika med en Omløbstid af 18.6 Aar, og Forfatteren har vist at de i senantik Astronomi og Astrologi havde Plads blandt Planeterne, hvis Tal saaledes blev 9. De havde Navn efter en Drage som antoges at fremkalde Formørkelserne ved at sluge Solen eller Maanen; *nodus ascendens* kaldtes Dragehovedet, *nodus descendens* Dragehalen, og tilsammen fremstilledes de som to Slanger sammenslyngede Hoved mod Hale. De to Knuder er lige gode om at fremkalde Formørkelser; hvis Sol og Maane mødes paa samme Knude, bliver der Solformørkelse; hvis de samtidig staar paa hver sin Knude, bliver der Maaneformørkelse. Disse Pseudoplaneter havde ikke noget Hus blandt Dyrekredsens 12 Huse, men Dragehovedet havde sin Exaltation i GEMINI, Dragehalen sin i SAGITTARIUS, og de kunde fremstilles paa Billeder ved at der til Dyrekredstegnet blev føjet en Knude.

Et af Professor Hartners Hovedværker er en Afhandling: *The Earliest History*

of the Constellations in the Near East and the Motif of the Lion-Bull Combat, hvori han viser at en Række billedlige Fremstillinger fra Oldtiden og op til islamisk Tid forestiller Dyrkredstegn og andre Stjernebilleder og hentyder til deres Opgang og Nedgang, som var af Betydning for Fastsættelse af Tidspunktet for Pløjning, Saaning eller Høst. Der er en ubrudt Tradition, som ogsaa omfatter Tiden for Guldhornenes Tilblivelse.

Paa Det lange Horn findes paa Ring 1, mellem Kryptogrammets to Rækker Tegn, en Dobbeltslange der peger mod en Figur af en halvt formørket Sol. Den ses ikke klart paa Worms Kobberstik, men er tydelig paa Laverentzens Stik, og er desuden beskrevet af Jørgen Sorterup. Paa Ring 2 ses indpunsltet to symmetriske, foroven menneskelige Væsener, som fornedet danner en Sløjfe: GEMINI med Maaneknuden, for Dragen der foranledigede Maaneformørkelsen. For Dragehalen, som foranledigede Solformørkelsen, ses een Gang paa hvert Horn SAGITTARIUS som en Bueskytte der sigter paa en Hind, Solhjorten, og een Gang paa hvert Horn en Kentaur, ganske vist uden Vaaben, men en Løvekentaur, som i Følge Forfatteren kun forekommer i Fremstillinger af SAGITTARIUS.

Det har længe været kendt at Billeder paa Hornene henhører under nordisk Mytologi; især har Axel Olrik fremhævet Forekomsten af de to Solulve, Skoll og Hati. Disse er en mytologisk Forklaring paa de to Bisele som i nordiske Egne kan vise sig hver paa sin Side af Solen, altid i samme Afstand. Efter den Ældre Edda følger Skoll efter Solen mens Hati, som er Søn af Fenrisulven, søger at afskære den fra Horizontens Ly. Naar det lykkes, opstaar Solformørkelse.

Paa Det korte Horn, Ring 1, ses de to Ulve der fra hver sin Side angriber Solhjorten. Paa Ring 4 jages de to Ulve af en bevæbnet Mand, som jeg mener maa være Thor.

Paa Det lange Horn, Ring 4, jages de to Ulve af en bevæbnet Mand, som Professor Hartner formoder er Thor, og paa Ring 6 ses de to Solulve vendt imod hinanden, men der er ingen Solhjort mellem dem. Derimod ses paa samme Ring et Tyrehoved med Skæg, og det kan i Følge Professor Hartner kun forestille TAURUS. Over Tyrehovedet ses en stor Stjerne med mange Straaler.

Mellem + 339 og 639, inden for hvilket Tidsrum Guldhornene er blevet til, indtraf kun een total Solformørkelse som var synlig i Gallehus (og Roskilde), nemlig den 16. April 413. Da formørkedes Solen Kl. 2 om Eftermiddagen og Stjernehimlen saas, med alle fem Planeter paa Række. Solen stod i Tyrens Tegn, under Tyrens Hoved; Venus straaled ogsaa i Tyrens Tegn, men over Tyrehovedet. Paa Det lange Horn, Ring 6, ser vi de to Solulve, der markerer den Plet, hvor den formørkede Sol findes, under Tyrehovedet, og Venus staar i sin Glans over Tyrehovedet. Man kan vanskeligt tænke sig et klarere Billede af netop den Stjernehimel der saa overvældende viste sig ved højlys Dag i 413, og som vises i Bogen paa Fig. 97 b.

Til denne Fremstilling knytter Forfatteren en Række Tolkninger af enkelte Figurer som Symboler paa Stjernebilleder, mange meget overbevisende, enkelte mere tvivlsomme.

Professor Hartners fjerde Tesis, at Hornene har haft en apotropæisk Hensigt, synes klart bevist, dels ved Tolkningen af Kryptogrammet, dels ved en Betragtning af Solulvenes Forekomst.

Herudover indeholder Bogen en Række andre Tolkninger af enkelte Figurer, og mange Henviisninger til Den Ældre Edda, som citeres i rigt Maal; hertil kommer de 114 Figurer hvormed Forfatteren underbygger sin Tolkning.

Det er ikke paa alle Punkter jeg kan følge Professor Hartner; men med de fire Hovedpunkter mener jeg at han har ydet et selvstændigt og meget værdifuldt Bidrag til Forstaaelsen af Hornenes Dekoration.

A. G. DRACHMANN

J. SVENNING: *Jordanes und Scandia. Kritisch-exegetische Studien.* – Samme: *Zur Geschichte des Goticismus.* Skrifter utgivna av Kungl. humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala, bd. 44:2 A og B. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1967. Hhv. xvi + 260 s. 4 plancher. 35 sv. kr. og x + 116 s. 20 sv. kr.

Blandt de spredte og sjældent synderlig værdifulde notitser om de nordiske lande og folk, som findes hos antikke forfattere, indtager kapitlerne om »øen« Scandia og dens indbyggere i Jordanes' skrift *De origine actibusque Getarum*, almindeligvis kaldet *Getica*, en særstilling. Det skyldes dels, at der her nævnes henimod 30 folk eller stammer med forskellige geografiske og etnografiske kommentarer, dels at Jordanes udtrykkelig lader det berømmelige goterfolks historie, hvormed hans værk handler, begynde med en udvandring fra dette område. I denne sidste henseende frembyder *Getica* en parallel til de senere longobardiske beretninger; men Jordanes' særlige betydning står yderligere i forbindelse med, at senere tiders goterforherligelse i høj grad har bygget på hans autoritet. Dette aspekt har fået den lærde svenske filolog Josef Svennung til at udskille et overblik over goticismens historie som tillæg til det, der er hans egentlige emne, nemlig en grundig gennemgang og udlægning af Jordanes' tekst i kapitlerne om Scandia og goternes udvandring herfra (§§ 16–28). Det er således velbegrundet, at hans studier fremtræder som to selvstændige bøger; den ene er i sit grundpræg filologisk, den anden idéhistorisk. De har da også krav på at blive bedømt hver for sig.

I den analyse af Jordanes' skildring, som er hovedindholdet af *Jordanes und Scandia*, følger Svennung i høj grad i tidligere forskeres spor, men han bidrager såvel med en grundig gennemgang og kritik af deres forskellige ideer som med adskillige nye forslag til emendation og identifikation af de ofte helt korrumpede navneformer. Ligesom J. V. Svensson, Lauritz Weibull o. a. antager han, at Jordanes' oversigt over Scandias folk hidrører fra to forskellige kilder: en litterær, som også den samtidige græske historiker Prokop kender, til de tre første, mere udførligt beskrevne stammer, og en rejseberetning langs Skandinaviens vestkyst fra Skåne til Romsdal. Til alle navne finder Svennung en mulig forklaring inden for dette skema, og heri ligger utvivlsomt bogens største værdi; men det er ikke dens hovedformål. Både i nogle af sine navneopklaringer og især i sin gennemgang af Jordanes' geografiske og etnografiske oplysninger distancerer Svennung sig demonstrativt fra L. Weibull, der i sin afhandling »Jordanes' framställning av Scandza och dess folk«, *Vetenskaps-societetens i Lund årsbok*, 1925, havde reduceret Jordanes' kildeværdi i dette kapitel til kun at gælde navnestoffet. Når Svennung kraftigt hævder en modsat vurdering, må det ses i for-